

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.64.028>
УДК 930.85:351.852/.853:342.78](477)

Наталія Іванова,

кандидат історичних наук, завідувач відділу,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: natalie20022002@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5219-8720>

Ольга Пестрецова,

кандидат наук із соціальних комунікацій, науковий співробітник,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: pestretsova@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0102-9134>

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто проблеми захисту культурної спадщини України в умовах збройного конфлікту. Приділено увагу питанням порушення міжнародного гуманітарного права, що захищає культурні цінності, а саме спробам завдати непоправних втрат культурній ідентичності українського суспільства через знищення культурних цінностей.

Підкреслено важливість проблеми вивезення культурних цінностей з окупованих територій, порятунку та евакуації культурних об'єктів з метою недопущення знищення та розграбування пам'яток культури. Розглянуто положення міжнародних документів щодо захисту культурних об'єктів, питання імплементації міжнародно-правових норм у національне законодавство.

Ключові слова: збройний конфлікт, культурні цінності, міжнародне гуманітарне право, війна, Україна.

Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р. спровокувало чи не найбільшу за останні 80 років світову кризу – гуманітарну, кризу міжнародного права і міжнародних інституцій, а також поставило під загрозу величезний пласт європейської культурної спадщини. Під час бойових дій багато об'єктів культурної спадщини України, зокрема церкви, музеї, архітектурні та скульптурні споруди, бібліотеки та інші

© Н. Іванова, О. Пестрецова, 2022

історичні і культурні пам'ятки перебувають під загрозою руйнування або пошкодження, а деякі вже зазнали їх. За інформацією Українського культурного фонду станом на 1 квітня 2022 р. [2] понад 150 різних пам'яток та об'єктів культури були зруйновані внаслідок повномасштабного військового вторгнення Росії на територію України [3].

Зрозумілим видається занепокоєння ЮНЕСКО з цього приводу – на території України знаходиться сім об'єктів Світової спадщини, зокрема розташованих у Львові та Києві; міста Одеса та Харків входять до мережі творчих міст, а деякі національні архіви України включено до Реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу». У співпраці з українською владою організація опікується позначенням культурних об'єктів та пам'яток емблемою «Блакитний щит» Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, щоб уникнути заповдіння навмисної або випадкової шкоди та нагадати про їх особливий статус [1]. Варто зауважити, що Закон «Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року» Верховна Рада ухвалила 30 квітня 2020 р.

Актуальність теми зумовлена сьогоденнішніми безпрецедентними порушеннями загальноновизнаних принципів міжнародного права, в першу чергу гуманізації військових дій у сучасному світі та, зокрема, захисту культурної спадщини в умовах збройного конфлікту. Захист культурних цінностей народів є невід'ємною частиною правил ведення війни, оскільки значущість культурних цінностей та об'єктів визначається не тільки економічною вагою, а найперше тим, що містить у собі історію, національну самосвідомість цілого народу.

Проблеми збереження національних культурних цінностей в умовах збройних конфліктів знаходили своє відображення в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зокрема, питанням міжнародного права у сфері охорони культурних цінностей приділяли увагу такі дослідники, як В. Акуленко, В. Ярмакі, Т. Мазур, І. Мищак; застосування міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті України досліджували В. Репецький і Д. Коваль. Історичні та правові аспекти повернення культурних цінностей знайшли своє відображення в працях В. Солошенко, С. Кота та ін. Проте різка ескалація агресії актуалізує питання захисту культурних цінностей саме в таких екстремальних умовах.

Мета статті – проаналізувати проблемні питання цілеспрямованого недотримання існуючих міжнародно-правових норм під час агресивної

війни Росії проти України щодо захисту культурних цінностей. Ідеться про принципи міжнародного гуманітарного права (МГП), серед яких є принцип обмеження сторін у засобах і методах ведення війни, що в частині обмеження щодо об'єктів передбачає, що напад має обмежуватися військовими об'єктами; заборону нападу на території, що не обороняються; заборону ворожих актів, спрямованих на культурні установи, пам'ятники мистецтва, місця відправлення культу тощо.

Забезпечення охорони культурних цінностей гостро постало в Україні ще 2014 р. в період анексії Криму і збройного конфлікту на Донбасі та спричинило необхідність ретельного аналізу стану готовності культурних об'єктів до форс-мажорних ситуацій, зокрема ступеня ратифікації Україною договірних норм міжнародного права.

З точки зору міжнародного права 27 лютого 2014 р. у Криму фактично розпочався міжнародний збройний конфлікт, сторонами якого є Російська Федерація і Україна. Для кваліфікації конфлікту немає значення чи визнається сторонами стан війни і чи виявляє населення окупованої території опір супротивнику. Що стосується ситуації на Сході України в цей період, то незважаючи на те, що збройні сили Російської Федерації вчинили інтервенцію, створивши і використавши антиурядові збройні формування проти України, зазначимо, що ця обставина жодним чином не впливає на кваліфікацію збройного конфлікту – він і надалі класифікується як міжнародний. Виділення міжнародного збройного конфлікту, як різновиду збройного протистояння, передбачає, що в питанні захисту жертв збройного конфлікту міжнародного характеру до них повною мірою мають застосовуватися норми міжнародного гуманітарного права [4].

За таких обставин під час збройного конфлікту на культурні цінності поширюються загальні положення гуманітарного права як на цивільні об'єкти та спеціальний захист культурної спадщини всіх народів, закріплений Гаазькою конвенцією 1954 р. про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту та Додатковими протоколами 1977 р. до Женевських конвенцій 1949 р., що сьогодні є частиною звичаєвого міжнародного права. Згідно з цими документами сторони збройного конфлікту не мають права спрямовувати військові дії проти культурних цінностей і зобов'язані, по можливості, не завдавати випадкових збитків таким цінностям. Забороняється використовувати культурні цінності у військових цілях.

На території Криму та міста Севастополя як адміністративних одиниць на період до 2014 р. зберігалось понад 10 тис. об'єктів нерухомої

культурної спадщини, у тому числі включений до списку Всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО Національний заповідник «Херсонес Таврійський». У Криму та Севастополі діяли 39 державних музеїв, у яких зберігалось щонайменше понад 1 млн 200 тис. музейних предметів. Серед них у музейних фондах зберігалися й багато музейних предметів, які прийнято вважати унікальними. У Донецькій області на державному обліку перебували понад 4 тис. пам'яток культури, у Луганській – понад 6 тис. пам'яток [5, с. 5].

На окупованих територіях був сконцентрований значний історико-культурний та науковий потенціал – нерухомі пам'ятки культури, архіви, бібліотеки, наукові установи. Значна кількість пам'яток рухомої та нерухомої культурної спадщини анексованого Криму та окупованого Донбасу, особливо археології й архітектури, зруйновані, пограбовані, вивезені з порушенням міжнародно-правових норм.

Зазначимо, що питання про українські культурні цінності в Росії постало ще 30 років тому – відразу після розпаду СРСР і проголошення незалежності України. Спроби комплексного врегулювання питань повернення і реституції цінностей, які є національним, історичним і культурним надбанням українського народу, переміщених у межах колишнього СРСР, розпочалися з ініціативи України. Процес організації двостороннього українсько-російського діалогу у сфері повернення та реституції культурних цінностей проходив усі ці роки дуже складно і напружено. Питання двостороннього українсько-російського співробітництва щодо повернення та реституції культурних цінностей все ж таки знайшли своє відображення в деяких міждержавних документах.

Незважаючи на досягнуті певні успіхи, попри юридично оформлені угоди про співробітництво у сфері виявлення і повернення втрачених у результаті Другої світової війни культурних цінностей, питання щодо спільної інвентаризації фондів російських музеїв на предмет ідентифікації втрачених внаслідок війни українських культурних цінностей та повернення виявлених об'єктів в Україну залишається невирішеним. Українська сторона, за невеликими винятками, практично не має жодних конкретних даних про те, які предмети культури переміщені в роки війни й у яких установах можуть знаходитися наразі на території Росії. Практично не розглядаються питання й щодо інших категорій втрачених культурних цінностей, які Україна вважає такими, що згідно з нормами міжнародного права були незаконно переміщені з її території [6, с. 815].

Агресивна війна, що ведеться Росією проти України з 2014 р., у лютому 2022 р. повномасштабним прямим вторгненням РФ відкрила новий

страшний етап в історії нашої держави, чи не найстрашніший за останні 75 років. Країна-агресор порушила майже всі найбільш важливі і значущі галузеві принципи міжнародного гуманітарного права, а саме:

- принцип гуманізації збройних конфліктів – основоположний принцип;
- принцип обмеження воюючих у виборі засобів і методів ведення війни;
- принцип неспричинення зайвих страждань;
- принцип чесності і сумлінності у виборі засобів і методів ведення воєнних дій;
- принцип екологічної безпеки або захисту навколишнього середовища під час збройного конфлікту;
- принцип проведення відмінностей між комбатантами і некомбатантами;
- принцип поваги прав людини;
- принцип захисту цивільного населення й об'єктів, жертв війни;
- принцип відповідальності за порушення норм і принципів міжнародного гуманітарного права [7].

Вторгнення Росії в лютому 2022 р. призвело до нових втрат культурної сфери. Фіксацією збитків займається Міністерство культури України. На початку травня 2022 р. у списку Мінкульту було 335 об'єктів, серед яких – 29 музеїв, 27 бібліотек, 116 церков і соборів. Станом на 16 травня ЮНЕСКО змогла незалежно підтвердити руйнування 133 з них.

Варто нагадати, що міжнародне гуманітарне право містить норму, що забороняє руйнувати культурні цінності з метою залякування населення, яке перебуває на окупованій території, а також як репресалії, тобто односторонні примусові заходи, що застосовуються однією державою у відповідь на неправомірні дії іншої, щоб примусити припинити їх і прийняти запропоновані вимоги. На жаль, спостерігаємо порушення з боку Російської Федерації значної кількості норм міжнародного права.

Крім того, у статті 7 Другого протоколу до Гаазької Конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 р., прийнятого 26 березня 1999 р. [8], зазначається, що кожна сторона конфлікту має скасувати або зупинити напад, якщо стає очевидним, що об'єкт є культурною цінністю, що перебуває під захистом відповідно до статті 4 Конвенції; цей напад, як очікується, завдасть випадкових збитків культурним цінностям, що перебувають під захистом відповідно до статті 4 Конвенції, і був би надмірним у порівнянні з конкретною і прямою військовою перевагою, яку передбачається отримати.

Сьогодні змушені констатувати, що дані про руйнування та пошкодження внаслідок російської агресії демонструють нехтування РФ нормами міжнародного гуманітарного права. Обстріли пошкодили Харківський художній музей, Харківську державну наукову бібліотеку ім. В. Г. Короленка, Харківський театр опери та балету ім. М. В. Лисенка, Чернігівський обласний художній музей, Маріупольський краєзнавчий музей, меморіальний музей філософа Григорія Сковороди, Сумську духовну семінарію, Свято-Успенську Святогірську лавру, Воронцовський палац в Одесі. Найбільше постраждали Донецька, Сумська та Київська області, міста Харків та Чернігів. У списку руйнувань переважають храми, зокрема хоральна синагога в Харкові, збудована 1913 р. Це найбільша синагога в Україні [9]. За спільною оцінкою Міністерства економіки та Київської школи економіки (KSE), станом на 8 червня загальна сума прямих збитків для економіки України від пошкодження та руйнування культурних об'єктів унаслідок повномасштабної війни становить приблизно 270 млн дол. Суму збитків, завдану храмам, церквам, лаврам і соборам, оцінюють у 81 млн дол. [10].

Треба наголосити, що в преамбулі Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року йдеться якраз про те, що країни-учасниці Конвенції дійшли згоди робити все можливе для збереження культурних цінностей та забезпечення ефективного захисту на власній території культурних цінностей, який має бути організований ще за мирного часу через вжиття як національних, так і міжнародних заходів. Підкреслюється, що шкода, завдана під час збройного конфлікту культурним цінностям кожного народу, розглядається як шкода для культурної спадщини всього людства.

Рішення про евакуацію творів мистецтва було ухвалено 24 лютого, разом із запровадженням в Україні воєнного стану. Проте ухвалення рішень на місцях ускладнили російські удари по всій країні та стрімкий наступ російських військ на кількох напрямках. У результаті колекції Маріупольського художнього музею ім. Архипа Куїнджі та музею краєзнавства, а також Мелітопольського краєзнавчого музею, де зберігалася унікальна колекція скіфського золота IV ст. до н. е., частково або повністю були вивезені на контрольовану Росією територію.

Велике занепокоєння викликає доля унікальної групи експонатів Херсонського краєзнавчого музею, яка очевидно стане відомою лише після звільнення міста.

Під час війни вкотре актуалізувалося питання підготовки культурних установ та нормативної бази до екстрених ситуацій. Це насамперед стосу-

ється евакуації рухомих культурних цінностей, її координації, розробки протоколів, планів та евакуаційних маршрутів. В Україні діє постанова Кабінету Міністрів від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій» [11], яка окреслює загальний порядок проведення евакуації та перелік цінностей, котрі їй підлягають. Проте варто зауважити, що алгоритм евакуації та відповідальні суб'єкти прописані в законодавстві недостатньо чітко, що часом створює ускладнення як на рівні керівництва, зокрема музеїв, так і в процесі їх взаємодії з органами влади різних рівнів. При цьому слід наголосити, що завдяки зусиллям музейних фахівців значну кількість музейних фондів України під час вторгнення Росії вдалося перемістити в безпечні місця.

Агресивні дії щодо культурних об'єктів, зокрема історії та мистецтва, віднесені Римським статутом до військових злочинів [12]. Такі дії є серйозним порушенням законів та звичаїв, що застосовуються в збройних конфліктах, і підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС), який є першим постійним міжнародним кримінальним судом, що розслідує та переслідує воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та злочин агресії. За їх вчинення передбачено індивідуальну кримінальну відповідальність за нормами міжнародного права.

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 р., проте ще не ратифікувала його, оскільки необхідно привести внутрішнє законодавство (зокрема Кримінальний кодекс) відповідно до норм Статуту. Однак в умовах військової агресії Росії проти України для врегулювання питання взаємодії із МКС та забезпечення роботи їх представників в Україні Верховна Рада 3 травня 2022 р. прийняла Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [13]. Він забезпечує проведення Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду розслідування воєнних та інших міжнародних злочинів в Україні, передбачаючи можливість проведення безпосередньо ними процесуальних та слідчих дій. Оскільки наразі Україна не є державою-учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду, вона не може сама передати справу до Офісу прокурора МКС в Гаазі. Однак, за повідомленням Прем'єр-міністра Великобританії Б. Джонсона, 38 держав на початку березня 2022 р. подали позов до Міжнародного кримінального суду проти Росії за її варварське вторгнення в Україну. Дії окупанта кваліфікують як «військові злочини» та «злочини проти людства».

Співробітництво з Міжнародним кримінальним судом Україна розпочала 2014 р., коли Верховна Рада України звернулася із заявою від 25 лютого 2014 р. до МКС про визнання його юрисдикції щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, що призвело до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних протестів у період з 21 листопада 2013 р. по 22 лютого 2014 р. (так звана справа Майдану). Влітку 2021 р. Офіс Генпрокурора України повідомляв про направлення до Міжнародного кримінального суду в Гаазі інформаційного повідомлення щодо злочинів проти культурної спадщини в Криму. Було зібрано величезний масив доказів широкомасштабного привласнення і руйнування об'єктів культурної спадщини, не виправданих воєнною необхідністю і здійснюваних незаконним чином і безцільно. У документі наведено докази широкомасштабного руйнування і привласнення об'єктів культурної спадщини.

Правосуддя в МКС не є простим або швидким розв'язанням проблеми притягнення до відповідальності за злочини, скоєні в Криму та на Донбасі, що, однак, не означає, що Україні не варто рухатися цим шляхом. Навпаки, усі можливі механізми мають бути використані, у тому числі співпраця з МКС [14].

Важливо, що рішення МКС дозволяють не тільки притягнути до відповідальності за скоєні воєнні злочини конкретних осіб, але і є правовим визнанням фактів воєнних злочинів та злочинів проти людяності, що є вагомим аргументом для посилення міжнародної підтримки України в її боротьбі проти Росії.

Міжнародне право охорони культурних цінностей у випадку збройного конфлікту має вже понад столітню історію. Однак чіткого оформлення воно набуло лише після підписання Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р., стороною якого є й Україна. Водночас після анексії Криму й початку збройного конфлікту на Донбасі 2014 р. було виявлено недоліки й прогалини в національному законодавстві, що не дає змоги забезпечити ефективний захист культурних цінностей. Тому національне законодавство потребує подальшого удосконалення в частині імплементації норм міжнародного права щодо захисту культурних цінностей в умовах збройного конфлікту [15].

Висновки. Отже, сьогодні актуальним питанням залишається широка імплементація в національне, зокрема кримінальне законодавство України норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права охорони культурних цінностей. Крім того, надзвичайно важливим є підвищення

якості національних розслідувань військових злочинів, документування воєнних злочинів, створення доказової бази, що дасть змогу ефективно відстоювати інтереси України як у міжнародних судах, так і здійснювати правосуддя на національному рівні.

Список бібліографічних посилань

1. UNESCO bolsters protection for Ukrainian heritage under fire. *United nations*. 2022. 9 March. URL: <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113602>

2. Про приєднання України до Другого протоколу до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року : Закон України від 30 квітня 2020 року № 585-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України : вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#n2>

3. Мапа культурних втрат. (2022). Київ : Український культурний фонд. URL: <https://uaculture.org/culture-loss/>

4. Репецький В. М. Застосування міжнародного гуманітарного права у збройному конфлікті України. *Наук. вісн. Львів. комерц. акад. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 368–373. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nv1kcu_2015_2_38

5. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації. *Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення* : матеріали круглого столу (м. Київ, 12 листоп. 2015 р.). Київ : Ін-т історії України НАН України. 2016. 90 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7932-2/978-966-02-7932-2.pdf>

6. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.) : монографія. Київ : Ін-т історії України НАН України. 2020. 1020 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kot_Serhii/Povernennia_i_restyutsiia_kulturnykh_tsinnosti_u_politychnomu_ta_kulturnomu_zhytti_Ukrainy_KhKh_p.pdf?PHPSESSID=73kl8u53erab9ia3gg9skjofh5

7. Ярмакі В. Система принципів міжнародного гуманітарного права, що застосовується під час збройних конфліктів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 1. С. 95–98. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/26.pdf

8. Другий Протокол до Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту 1954 року (м. Гаага, 26 березня

1999 р.). *Верховна Рада України. Законодавство України : вебпортал*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text

9. Сорока А., Атанесян Г. Культурні чистки. Як Росія руйнує музеї й вивозить мистецтво з України. *BBC news Україна*. 2022. 19.05. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61472927>

10. За останніми обрахунками загальна сума прямих збитків інфраструктури становить \$103, 9 млрд 2022. 9.06. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostannimi-obrahunkami-zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-103-9mlrd/?fbclid=IwAR2AOzoM8GavWJWQ3WLBSjVu6tou6zEhJYV4m6Gd-WKXbG-E-8VniI14Ao>

11. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>

12. Римський статут міжнародного кримінального суду. (Документ 995_588, чинний, поточна редакція. Редакція від 16.01.2002). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом : Закон України від 3 травня 2022 р. № 2236-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України : вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

14. Микитенко Г. Україна та Міжнародний кримінальний суд: сім років взаємодії. Київ, 2021. 12 с. URL: https://civilimplus.org/wp-content/uploads/2021/12/Ukrain-na-ta-MKS_ukr_2401.pdf

15. Мазур Т. Імплементация міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Актуальні проблеми історико-правової та міжнародно-правової науки. Південноукраїнський правовий часопис*. Одеса. 2019. № 4. Ч. 3. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34>

16. Акуленко В. І. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р.: актуальні питання імплементації і застосування. *Наук. часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право*. 2010. Вип. 9. С. 126–138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_9_22

17. Myshchak I. Legal provision of cultural heritage protection under the conditions of russian military aggression against Ukraine. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2022. (2), 76–87. <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.02.08>

18. Коваль Д. О. Механізми контролю за виконанням Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 63. С. 264–269. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_63_46

References

1. UNESCO bolsters protection for Ukrainian heritage under fire. *United nations*. (2022). 9 march [in English]. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113602>

2. Pro pryednannia Ukrainy do Druoho protokolu do Haazkoï konventsii pro zakhyst kulturnykh tsinnostey u razi zbroinoho konfliktu 1954 roku : Zakon Ukrainy vid 30 kvitnia 2020 roku № 585-IX [On the accession of Ukraine to the Second Protocol to the Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict of 1954 No. 585-IX : Law of Ukraine dated April 30, 2020]. (2020). *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: webportal* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2022/03/1113602>

3. Mapa kulturnykh vtrat (2022). *Ukrainskyi kulturnyi fond* [Map of cultural losses. Ukrainian Cultural Fund] [in Ukrainian]. Retrieved from <https://uaculture.org/culture-loss/>

4. Repetskyi, V. M. (2015). Zastosuvannia mizhnarodnoho humanitarnoho prava u zbroinomu konflikti Ukrainy [Application of international humanitarian law in the armed conflict of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Lvivskoi komertsii noi akademii. Seriya: Yurydychna – Scientific Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Legal*, 2, 368–373 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_2_38

5. Kulturni tsinnosti Krymu i Donbasu v umovakh viiny ta okupatsii [Cultural values of Crimea and Donbas under war and occupation]. *Istoryko-kulturnyi ta naukovyi potentsial Pivdnia ta Skhodu Ukrainy v umovakh okupatsii ta voiennykh dii: zahrozy, vtraty, perspektyvy zberezhennia ta vidnovlennia: materialy kruhloho stolu (m. Kyiv, 12 lystopada 2015 r.) – Historical, Cultural and Scientific Potential of the South and East of Ukraine in the Conditions of Occupation and Military Actions: Threats, Losses, Prospects for Preservation and Restoration: Materials of the Round Table (Kyiv, November 12, 2015)*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 2016. 90 p. [in Ukrainian]. Retrieved from <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-7932-2/978-966-02-7932-2.pdf>

6. Kot, S. (2020). *Povernennia i restytutsiia kulturnykh tsinnostei u politychnomu ta kulturnomu zhytti Ukrainy (20–21 st.)* [The return and restitution of cultural values in the political and cultural life of Ukraine (20-early 21 centuries)]: Monografia. Kyiv : Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 1020 p. [in Ukrainian]. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Kot_Serhii/Povernennia_i_restytutsiia_kulturnykh_tsinnostei_u_politychnomu_ta_kulturnomu_zhytti_Ukrainy_KhKh_p.pdf?PHPSESSID=73_kl8_u53_erab_9_ia3_gg9_skjofh5

7. Yarmaki, V. (2018). *Systema pryntsyypiv mizhnarodnoho humanitarnoho prava, shcho zastosovuietsia pid chas zbroinykh konfliktiv* [The system of principles of international humanitarian law applied during armed conflicts]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys*, 4 (1), 95–98 [in Ukrainian]. Retrieved from http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/26.pdf

8. *Druhyi Protokol do Haazkoi konventsii pro zakhyst kulturnykh tsinnostei u razi zbroinoho konfliktu 1954 roku* [Second Protocol to the 1954 Hague Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict]. (m. Haaha, 26 bereznia 1999 roku). *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: webportal* [in Ukrainian]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text

9. Soroka, A., Atanesian, H. (2022). *Kulturni chystky. Yak Rosiia ruiniue muzei y vyvozyt mystetstvo z Ukrainy* [Cultural cleansing. How Russia destroys museums and takes art out of Ukraine]. *BBC news Ukraina*. 19.05 [in Ukrainian]. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61472927>

10. *Kyiv School of Economics. Za ostannimy obrakhunkamy zahalna suma priamykh zbytkiv infrastruktury stanovyv \$103.9 mlrd.* (2022). [According to the latest estimates, the total amount of direct damage to infrastructure is \$103.9 billion]. 9.06 [in Ukrainian]. Retrieved from https://kse.ua/ua/about-the-school/news/za-ostannimi-obrahunkami-zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-103-9-mlrd/?fbclid=IwAR2_AOzoM8_GavWJWQ3_WLBSjBu6_tou6_zEhJYB4_vm6_Gd-WKXbG-E-8_VniI14_Ao

11. *Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia evakuatsii u razi zahrozy vynykennia abo vynykennia nadzvychainykh sytuatsii: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 841 vid 30 zhovtnia 2013 r.* [On the approval of the Procedure for evacuation in case of a threat of emergence or occurrence of emergency situations: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 30, 2013 No. 841]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo*

Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: vebportal [in Ukrainian]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text>

12. Rymyskyi statut mizhnarodnoho kryminalnoho sudu [The Rome Statute of the International Criminal Court]. (Dokument 995_588, chynnyi, potochna redaktsiia – Redaktsiia vid 16.01.2002). *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: vebportal* [in Ukrainian]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

13. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho protsesualnoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo spivrobotnytstva z Mizhnarodnym kryminalnym sudom № 2236-IX [On amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding cooperation with the International Criminal Court No. 2236-IX: Law of Ukraine dated May 3, 2022]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy: vebportal – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine: vebportal* [in Ukrainian]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

14. Mykytenko, H. (2021). Ukraina ta Mizhnarodnyi kryminalnyi sud: sim rokov vzaiemodii [Ukraine and the International Criminal Court: seven years of cooperation]. Kyiv. 12 p. [in Ukrainian]. Retrieved from https://civilmplus.org/wp-content/uploads/2021/12/Ukrai-na-ta-MKS_ukr_2401.pdf

15. Mazur, T. (2019). Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo zakhystu kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinykh konfliktiv u zakonodavstvo Ukrainy [Implementation of international legal norms regarding the protection of cultural values in the event of armed conflicts into the legislation of Ukraine]. *Aktualni problemy istoryko-pravovoi ta mizhnarodno-pravovoi nauky. Pivdenoukrajnskyi pravovyi chasopys*, 4 (3). Odesa [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.34>

16. Akulenko, V. I. (2010). Konventsiiia pro zakhyst kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinoho konfliktu 1954 r.: aktualni pytannia implementatsii i zastosuvannia [The 1954 Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Current Issues of Implementation and Application]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 18: Ekonomika i pravo – Scientific Journal of M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 18: Economy and law*, 9, 126–138 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2010_9_22

17. Myshchak, I. (2022). Legal provision of cultural heritage protection under the conditions of russian military aggression against Ukraine. *Scientific*

Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2, 76–87 [in English]. <https://doi.org/10.32886/instzak.2022.02.08>

18. Koval, D. O. (2014). Mekhanizmy kontroliu za vykonanniam Haazkoi konventsii pro zakhyst kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinoho konfliktu [Mechanisms of control over the implementation of the Hague Convention on the Protection of Cultural Values in the event of an armed conflict]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky – State and law. Legal and political sciences*, 63, 264–269 [in Ukrainian]. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_63_46

Стаття надійшла до редакції 20.06.2022.

Natalia Ivanova,

PhD (History), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: natalie20022002@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5219-8720>

Olga Pestretsova,

PhD (Social Communications), Research Associate
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskyi Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: pestretsova@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0102-9134>

Legal Aspects of Cultural Heritage Preservation in the Conditions of War

The article observes the problems of protecting the cultural heritage of Ukraine in armed conflict. Issues of violation of rules of international humanitarian law aimed at protecting cultural values, namely attempts to cause irreparable losses to the cultural identity of a certain society through the destruction of cultural values, are under special attention in the article.

The article predicates importance of the illegal removal of cultural values from the occupied territories and the looting of cultural monuments. Attention is given to the problem of rescue and evacuation of cultural objects. The provisions of international documents regarding the protection of cultural objects, the issue of implementation of international legal norms into national legislation, were considered.

The article deals with the problem of protecting cultural values in Crimea which was occupied by Russia, and certain parts of Donbas which are out of control of Ukraine since 2014. The facts of violation of international treaties and conventions that are related to the protection of cultural property caused by Russia aggressive full-scale invasion of Ukraine in February 2022, are considered.

The relevance of the article is conditioned with unprecedented violations of universally recognized principles of international law, primarily the humanization of military operations in the modern world and, in particular, with a critical need to protect cultural heritage in armed conflict. The protection of cultural values is an integral part of the warfare rules. The significance of cultural values and cultural objects are determined not only by their economic weight, but primarily by the fact that they contain the history and national self-consciousness.

It is emphasized on urgent issue of broad implementation of international humanitarian law norms and the international law of the protection of cultural values into the national, in particular criminal legislation of Ukraine. In addition, it is extremely important to improve the quality of national investigations of war crimes, to document war crimes, to create an evidence base that will allow Ukraine to defend its interests effectively in international courts and to administer justice at the national level.

Keywords: armed conflict, cultural values, international humanitarian law, war, Ukraine.